Miquel de Donç, cavaller lletraferit[1]

Lídia Donat i Sadurní Martí
Universitat de Girona

El 16 de març de 1458, a Valldonzella, el barceloní Pere Pou va iniciar una de les polèmiques literàries més curioses de la nostra Edat Mitjana. Seguint les normes de la cavalleria, va reptar l'Amor perquè era fals i, contradient el que se n'esperava, premiava els amants deshonestos i castigava els bons amants. Pou, que es declara antic súbdit de l'Amor, se'n desnatura, i li envia, «per Discòrdia, trompeta», un cartell de deseiximent partit per ABC, acompanyat d'uns versos. També guardant les normes de la cavalleria, en va trametre còpies a diversos destinataris preguntant-los si li concedien la raó («carta blancha») o bé si s'alineaven en el rengle del seu enemic. Aquest joc literari, encara inèdit, va implicar un bon nombre de personatges del moment: entre els deu corresponsals hi havia personatges que ens són ben coneguts (Pere Pou,

1. Aquest treball s'inscriu en les recerques del projecte *Cançoners* DB (HUM2005-07480-C03-02/FILO) de la Universitat de Girona. Fem constar el nostre agraïment a Francesc-Xavier Rodríguez Risquete per la localització d'alguns dels documents bisbalencs a l'AHG i a Ricard Garcia Orallo, autor del programa d'edició de genealogies que hem emprat. Tot i que alterna amb la forma *Dons*, al llarg de l'article s'usa la forma *Donç*, àmpliament majoritària en la documentació. Abreviatures dels fons notarials: AMS, Arxiu Municipal de Salt; AHG, Arxiu Històric de Girona; ADG, Arxiu diocesà de Girona; ACG, arxiu de la Catedral de Girona; AMG, Arxiu Municipal de Girona.

Francesc de Pinós, Joan Almugàver, Pere Joan Ferrer, Gabriel Turell, Joan Francesc Boscà, Jaume Civaller, Francí Desvalls) i altres que, de moment, han fugit a una identificació fiable (Joan de Cruïlles i Miquel de Donç)[2]. Una afortunada conjunció d'interessos entre filologia i història ha permès ara localitzar diversos documents que fan llum sobre un dels dos desconeguts: Miquel de Donç, i permeten de donar un context a la seva breu resposta a Pere Pou, que no presenta agafadors biogràfics destacats[3].

Ja fa alguns anys que es va apuntar la identificació possible de l'autor d'aquesta carta amb el «mossèn Miquel de Donç, cavaller» del cens gironí de 1462[4]. Poc temps després, gràcies recerques documentals sobre la propietat de la terra i l'economia de Girona i Salt al segle XV, es van localitzar diversos documents que ara ens permeten de dibuixar amb una certa precisió la biografia de Miquel de Donç i de bona part d'aquesta família del patriciat gironí[5]. La família Donç comença a aparèixer en els registres notarials gironins a finals del segle XIV, sempre en estreta vinculació amb l'exercici del dret (un Guillem de Donç era notari a la cúria reial fins el 1396, i és molt possible que el Roger de Donç que el substituí fins al 1418 fos un parent proper; un altre

2. Per a als deseiximents de Pere Pou, vegeu J. Rubió, *Història de la literatura catalana*, I, 1980, p. 440 i M. de Riquer, *Història de la literatura catalana*, IV, 1980, p. 225-228. Vegeu també les notes biogràfiques de S. Martí, «El Cançoner del marquès de Barberà (*S1/BM1*). Descripció codicològica», *Boletín bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 11 (1997), p. 415-480.

3. Les cartes de la polèmica de Pere Pou es troben, amb diferències en el nombre i ordre de les rèpliques als manuscrits S1 (Montserrat, Biblioteca del Monestir, ms. 992, ff. 164r-193r) i C (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 125, ff. 33r-58v). La resposta de Miquel de Donç està testimoniada en ambdós manuscrits (S1 192v-193r, C 55v). Publiquem a l'Apèndix I una edició, ortografiada i sense acompanyament d'aparat ni notes, a tall d'il·lustració. Per als detalls filològics sobre el conjunt de cartes, rèpliques i contrarèpliques lligades amb aquests deseiximents, vegeu l'edició i estudi de S. Martí, en premsa a la revista *Llengua & Literatura*, 2007.

4. Vegeu Martí, «El Cançoner...», 476, n. 37, on es cita el treball de S. Sobrequés, «Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6 (1951), p. 193-246. Sobrequés mateix (*La guerra civil catalana al segle XV*, Barcelona, Ed. 62, 1973, II, p. 264) també feia notar que Miquel de Dons no és a la ciutat durant el setge de la Força, cosa que planteja dubtes sobre la seva filiació política.

5. Vegeu L. Donat, *Societat i economia a Salt a la Baixa Edat Mitjana*, Salt, Ajuntament, 1999.

coetani de Guillem, Bernat de Donç, també exercia la notaria). Arribem a terreny més ferm amb el segle XV, on podem resseguir només una branca de la família actuant a Girona: els descendents de **Joan de Donç** (...1395-1411), també jurisperit (docs. **1, 2, 4**), tot i que la família havia anat desplaçant els seus interessos cap a activitats rendistes a mesura que adquiria propietats al Pla de Girona (doc. **3**)[6]. El principal beneficiari d'aquestes noves adquisicions sembla ser el seu fill **Pere de Donç** (...1408-...1453), doctor en lleis i ciutadà de Girona (docs. **5-7**), que va ampliar considerablement el patrimoni familiar a la zona dels horts de Salt (docs. **8-9**). Pere es va casar dues vegades; del primer matrimoni en va tenir dos fills, que van fer carrera eclesiàstica: **Bernat**, prevere de Vilablareix[7], i **Joan**, paborde del mes de desembre de la Seu de Girona[8]; del segon matrimoni, amb **Lluïsa Estruç**, germana de Bernat Estruç, cavaller de Madremanya, en va tenir cinc fills: **Isabel/Elisabet**, **Miquel**, **Narcís**, **Lluís**, **Guillem-Galceran**, esmentats en un testament matern del 9 de juny de 1453 (doc. **10**), on es nomena hereu universal Narcís i es deixa als fills els drets sobre la casa (*hospicio*) familiar del carrer Ballesteries de Girona[9].

Aquesta és la primera documentació de **Miquel de Donç** (...1453-1495...), que cal identificar amb el corresponsal de Pere Pou el 1458. Miquel ja era ciutadà de Girona el 1456 i el cens de 1462 (cf. nota 5) el presenta com a «cavaller». Es va casar dues vegades, però només s'ha pogut documentar el segon matrimo-

6. Joan de Donç havia rebut, el 1408, de mans de l'esposa de Roger de Montcada, un establiment de terres d'aigualleix que s'estenia pels termes de Salt, Montfullà i Sant Gregori (AMS, Pergamí núm. 355).

7. Bernat de Dons va fer un primer testament el 24 de setembre de 1456 (doc. **11**) i nomena hereves universals les tortes de combregar de l'església de Vilablareix, on vol ser enterrat. Els marmessors són el seu germà Joan i Francesc Ribot, de Salt. En testar, malalt, per segona vegada el 22 de desembre de 1462, (doc. **12**) nomena marmessors el seu germà Joan, Francesc Sureda, de l'Hospital Nou, i Pere Ramon Màrtir, de Salt, i fa diverses deixes, entre les quals una a Miquel de Donç. L'hereu universal és l'Hospital Nou de Girona

8. Joan de Dons (doc. **13**) va testar el 7 de novembre de 1473, (doc. **14**) malalt, i nomena marmessors Jordi Rafart, Pere Navet, el seu cunyat Joan Mercadal, de Banyoles, i el seu germà Miquel, cavaller. Joan escull sepultura a l'església de Sant Feliu de Girona, al túmul dels Dons.

9. Una nota marginal al volum AHG, Fons Notarial, Girona 3, vol. 139, f. 2 indica que «Obiit ista domina dei jovis ·v^{a}· julii dicti anni inter ·viiii· et ·x· horam ipsius dieii post meridiem».

ni (vegeu *infra*). Va signar capítols matrimonials amb **Aldonça de Llavià** el 1477 (doc. **16-18**)[10], i en va tenir quatre fills: **Benet**, **Jerònima**, **Aldonça** i **Llaviana**. Miquel de Donç va testar el 15 de gener de 1495 (doc. **19**): nomena hereu el seu fill Benet, infant, per al qual nomena com a tutors a Bernat Estruç de Madremanya (possiblement cosí germà seu, fill del seu oncle Bernat Estruç) i Gaspar Llorenç de Salt, i tria ser enterrat a l'Església de Sant Cugat de Salt. El 1521, en el primer testament de la seva filla Jerònima (doc. **20**), hi compareix com a «milite» difunt i és també allí on es documenta que Aldonça era la seva segona muller[11]. Miquel de Dons havia heretat l'antiga devesa de Cartellà, prop de Salt, establerta en favor del seu pare Pere el febrer del 1430, i aquesta propietat, en la qual sabem que Miquel s'estava construint una «casa i torre», suposarà a un plet ben interessant amb els veïns de Salt a causa dels límits entre la devesa privatitzada i els aigualleixos d'ús comú (doc. **15**)[12]. Aquesta residència, de la qual no se'n coneix l'emplaçament, no devia ser poca cosa i apareix esmentada en un llistat de 1518 com «la torra de mossèn Dons que té mossèn de la Via[13]». Pel que sembla, l'única hereva de Miquel va ser la seva filla Jerònima (potser també perquè devia ser l'única que el va sobreviure), casada pels volts del 1500 amb aquest Francesc Gabriel de la Via, membre d'una altra família ennoblida prou coneguda. Com a resultat d'aquest darrer entroncament familiar el cognom Donç desapareix dels arxius gironins.

APÈNDIX I — Resposta de Miquel de Dons a mossèn Pou

¡Quant són virtuosos aquells qui, per l'interès de molts, no sol per llur propi bé, volen tornar les coses al degut; e despertant a

10. Pels capítols matrimonials sabem que Aldonça era filla del donzell Gaspar de Llavià i una altra Aldonça. Heretava de la seva mare un esclau negre captiu, anomenat Joan, i la suma de dos mil florins que aportà en dot al matrimoni, a més d'altres quantitats més petites que tenia pels testaments dels seus progenitors difunts. Tenia menys de 25 anys, però suposem que poc més de 18. Mentre fou soltera n'exercia la tutela el seu oncle Jofre Sarriera, senyor del Castell de Vulpellac.

11. Existeix un segon testament (doc. **21**) de Jerònima de Donç (AHG, Girona 1, vol. 668, f. 61r i 77r), de 1525, al qual encara no hem tingut accés.

12. Vegeu L. Donat, *Societat i economia...*

13. La referència es troba a l'AMG, Manual d'acords 1518, paper solt.

ells l'esperit, fa satisfer a llur honor! En segur se pot dir açò de vós, Pou, germà molt magnífic, que del fals Amor, ab son estat e valedors, deseixit vos sou. Lo qual dieu, ab la favor dels de sa cort, usa indegu-dament, igualant lo valer de les discretes ab la ignorància dels grosseres, no deixant-les de tal detenir, segons llargament he vist en vostres deseiximents e lletra. E dolent-vos d'aquest ten gran prejudici, demanau valença a les enteses senyores e hòmens animosos, ab tot que de tal ésser fretur yo molt; però de llealtat escusar no em vull, ne em sembla que a l'obediència que als precs monstrau meresca fallir-vos. E si per cas desconeixent alguns ho volen fer, poden-se recordar que oblida-ran si mateixos, que la voluntat que vedarà l'ajuda a vostre gosat empendre a la fi los farà penedir.

Yo no us tramet solament carta blanca, mes, ab la desliberació de l'en-tendre consellada, vull ma persona obligueu a tot lo que us plaurà, car grat e falsa espe-rança, granment a amor acostats, ab falses ofertes molt m'han detengut en son ser-vici: la remuneració és estada que em són vist desamat, e així descontent, partint-me d'ell, sens gosar-me a negú clamar, he viscut fins ara, que veig ab raonable executar haveu emprès de punir lo seu engan, qui ja los lleals del que els plau no lleixa plaure ne lo seu voler en res just consent, e ha tanta part del món ací usurpat, que los més fa ésser blasmats. Doncs, ab designades e fermes empreses sia perseguit, esforçant-se quiscú qui us valrà atorgar-vos absoluta valença perquè aprés, vençuda la batalla, posseiam pacífica glòria per deguda remuneració de tals obres. *Miquel de Dons*.

APÈNDIX II — Selecció de documents de la família Donç

DONÇ, JOAN DE jurispert, ciutadà de Girona (1395, 1402, 1407, 1411)

1 ADG, Lletres 1362-1420 e. (1400-1409) *Llibre U-84*, f. 26v: *Lletra a Joan de Donç, jurista de Girona sobre la comissió per jutjar causa sentenciada per Andreu Calmell, jutge ordinari de la Bisbal, sobre censal*, 28 maig 1395.

2 ADG, Manuals de Col·lacions de Beneficis, Manuals 1271-1918 Llibre D-176, f. 83-84: *El capítol de la seu nomena advocat*

Joan de Donç, jurista de Girona, amb salari de 30 lliures, 23 octubre 1402.

3 AMG, Registre 625: *Venda a favor de Joan de Donç, jurisperit ciutadà de Girona, d'una peça de terra a Salt*, 13 de juliol de 1407.

4 ADG, Manuals de Col·lacions de Beneficis, Manuals 1271-1918 Llibre D-179, f. 86-87: *El capítol de la Seu atesta la mort de Joan de Donç i nomena un substitut*, 13 gener 1411.

DONÇ, PERE DE doctor en lleis, ciutadà de Girona (1408, 1409, 1430)

5 ADG, Manuals de Col·lacions de Beneficis, Manuals 1271-1918 Llibre D-178, f. 86v: *Nota de possessió del bisbe Francesc de Blanes en què nomena Domingo Jurado, abat de Sant Feliu, vicari general, Pere de Donç, oficial, i Joan Ginesta, fiscal*, 8 octubre 1408.

6 ADG, Manuals de Col·lacions de Beneficis, Manuals 1271-1918 Llibre D-178. f. 100-104: *Pere de Donç, oficial, uneix els beneficis fundats per Galceran de Montcorb i Pere de Galliners a la seu*, 16 febrer 1409.

7 ADG, Manuals de Col·lacions de Beneficis, Manuals 1271-1918 Llibre D-179, f. 2-3: *El bisbe revoca els nomenaments de vicari general i d'oficial [de Domingo Jurado i Pere de Donç], i nomena vicaris generals i oficials Pere Garreiat, batxiller en decrets i canonge d'Elna, i Pere de Bosc, batxiller en decrets i prevere de capítol de Girona*, 18 juny 1409.

8 AMS, Perg. 355 (271 LL): *Establiment a favor de Pere de Donç, doctor en decrets i ciutadà de Girona, de la devesa anomenada de «Merials» o de Cartellà.*

9 AMS, Perg. 353 (273 LL): *Establiment de les aigües del Ter i del Rec Monar a Pere de Donç, doctor en decrets i ciutadà de Girona*, 3 de febrer de 1430.

DONÇ, LLUÏSA [ESTRUÇ] vídua de Pere (1453)

10 AHG, Fons Notarial, Girona 3, vol. 139, f. 2 i vol. 140, f. 1r-3r: *Testament de Lluïsa, vídua de Pere de Donç, doctor en decrets, ciutadà de Girona, 9 de juny de 1453. Nomena marmessors el seu germà Bernat Estruç (Strucii), milite domiciliat a la parròquia de Madremanya, el seu nebot Bernat Estruç, donzell, fill de l'anterior i el seu fillastre Joan de Donç, prevere, paborde del mes de desembre*

de la Seu de Girona. Institueix hereu universal Narcís de Dons. Fa deixes a Elisabet, Miquel, Lluís i Guillem-Galceran de Dons.

DONS, BERNAT DE prevere (1456 i 1462)

11 AHG, Fons Notarial, Girona 3, vol. 139, foli 18rv: *Primer testament de Bernat de Dons, prevere, domer de l'església de Vilablareix*, 24 de setembre de 1456.

12 AHG, Fons Notarial, Girona 3, vol. 139, foli 114rv: *Testament de Bernat de Dons, prevere, sagristà de l'església de Vilablareix, malalt*, 22 de desembre de 1462, al mas Massana de Vilablareix. Fa diverses deixes, entre les quals una al seu germà Miquel de Dons i institueix hereu universal l'Hospital Nou de Girona.

DONS, JOAN DE paborde (1459, 1473)

13 ACG, Plec 5 del Pla o Horta de Girona 370, Llibre d'arxivació de la pabordia del mes de desembre, p. 713: *Venda subscrita per Joan de Dons, paborde*, 28 d'octubre 1459.

14 AHG, Fons Notarial, Girona 3, vol. 139, foli 196r-197 + vol. 140, foli 142v-144v: *Testament de Joan de Dons, prevere, paborde del mes de desembre de la Seu de Girona, malalt, en què nomena diversos marmessors, entre els quals el seu germà Miquel de Dons, «milite»*, 7 de novembre de 1473. Fa diverses deixes a Miquel de Dons i a la seva germana Caterina, muller del venerable Joan Mercadal, la seva neboda Elisabet, clarissa i a la Seu.

DONÇ, MIQUEL DE ciutadà de Girona, cavaller (1456, 1477, 1478, 1479, 1495)

15 AMS, Perg. 370 (275 LL) i Perg. 379 (275 LL): *Sentència arbitral sobre les fites dels arenys del Ter entre Miquel de Donç, ciutadà de Girona, i alguns veïns de Salt*, 13 de juny de 1456.

16 AHG, Fons notarial, La Bisbal, vol. 1496, f. 23v: *Capítols matrimonials de Miquel de Dons, cavaller de Girona, amb Aldonça [menor de 25 i major de 18], filla dels difunts Gaspar de Llevià i Aldonça*, 2 de desembre de 1477.

17 AHG, Fons notarial, La Bisbal, vol. 1496, f. 27rv: *Inventari de béns del difunt Gaspar de Llevià, sogre de Miquel de Dons*, 23 de maig de 1478.

18 ADG, Processos Medievals (1282-1500), núm. 448: *Causa d'Agnès, viuda de Guillem Ponç, mestre racional, contra Miquel de Donç, cavaller, en reclamació de deute de 12 lliures*, 1479.

19 AHG, Pergamins de l'Hospital Nou, núm. 1364: *Testament de Miquel de Donç on nomena hereu universal el seu fill Benet, infant, i, en substitució, les filles Jerònima, Aldonça i Llabiana, i elegeix de ser enterrat a l'església de Sant Cugat de Salt. Nomena tutors Bernat Estruç de Madremanya i Gaspar Llorens de Salt*, 15 de gener de 1495.

DE LA VIA, JERÒNIMA [DONÇ] muller de Francesc Gabriel (1521, 1525)

20 AHG, Fons Notarial, Girona 2, vol. 456, f. 10r: 1521, *primer testament de Jerònima, muller de l'honorable Francesc Gabriel de la Via, ciutadà de Girona, i filla el magnífic Miquel de Dons, difunt milite, i de la seva segona muller Aldonça que fou Labiana. Deixa al seu marit l'usdefruit de la torre i devesa que ella té a la parròquia de Salt, durant tota la seva vida natural; institueix hereu universal Déu i la seva ànima i mana que el patrimoni es vengui, amb reserva de 100 lliures per a les filloles.*

21 AHG, Fons Notarial, Girona 1, vol. 668, f. 61r i 77r: 1525, *testament de Jerònima, muller de l'honorable Francesc Gabriel de la Via, ciutadà de Girona, i filla el magnífic Miquel de Dons, difunt «milite», i de la seva segona muller Aldonça que fou Labiana.*

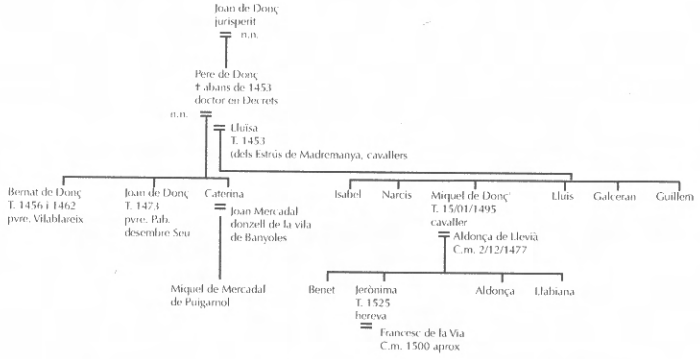

Figure 1. — Arbre genealògic dels Donç (s. XV)